

de les hostilitats. Van participar-hi, com a corresponsal de guerra: l'escriptor Ernest Hemingway, com a combatents: Brandt, Malraux, A. London, etc.

Per un costat hi havia un exèrcit regular, disciplinat, amb tot el seu equipament; Alemanya i Itàlia, entre altres, el proveïen de forma abundant i regular. Però aquest no era el cas de l'altra banda.

L'alcàsser de Toledo, defensats per Moscardó, resistia, encara que els milicians i altres ho intentaren tot per apoderar-se'n, sense resultat.

Del front jo en tenia una idea molt vaga, per les raons que ja he explicat. En una certa època van arribar refugiats bascos i madrilenys. Els enfrontaments entre nosaltres i els castellans no es poden imaginar. Mai, però, va haver-hi cap ferit greu.

Com a nens que érem, jo em vaig construir una fona, que fins i tot plantava a terra. No ens barallàvem sempre, ni tampoc amb tot allò que es bellugava.

Entre els bascs n'hi havia un amb el qual era molt amic. El seu nom era Hilari, tenia mare, germana i tia.

Quan vam haver de marxar per força no sé si ells també ho feren o si es van quedar.

Els refugiats sempre es composaven de dones, nens i vells. Això, encara ara, continua sense canviar. Maria (la noia de l'ànec) era molt amiga amb aquelles noies. Amb la germana de l'Hilari tenien més o menys la mateixa edat. La tia era quatre o cinc anys més gran. Elles anaven a veure-la moltes vegades i jo, de retruc, les trobava quan anava a veure el Pepito.

Una vegada ell i jo vam apostar amb elles que no ens portarien al llit, cosa de canalla, sol teníem 11 anys. Però un dia van acceptar, després d'haver-s'ho parlat entre elles, pensant que ens posarien en un destret. No va ser el cas.

Pepito se'n va anar amb la germana de l'Hilari, jo en canvi amb la Maria i la tia. Em van posar al mig, ben apretat. Mai he tingut tanta calor com aquell dia dins d'un llit. Aquest no era gaire gran. Sota perill d'ofegar-me vaig haver de moure'm. No em vaig privar, poc a poc, d'allargar la mà fins posar-la entre les seves cuixes. Bené, que era el nom de la tia de l'Hilari, no devia dormir, ja que de seguida em va fer saber en veu baixa que anava per mal camí, amb la qual cosa no vaig gosar a insistir-hi més.

El que va fer el Pepito, potser un any més gran que jo, mai ho vaig saber. Segurament m'ho hauria dit si li ho hagués preguntat. L'únic que jo recordo és que ells dos es van posar a riure i ningú de nosaltres va comentar res.

Recordo les diferències entre Catalunya i la resta d'Espanya. Els meus pares, en la seva desgràcia, encara van tenir la sort d'expatriar-se els dos; això sí, en moments diferents. Però

després van aconseguir ajuntar-se de nou i acabar les seves vides junts.

Altres no van tenir aquesta sort! Eren combatents al front, per la qual cosa estaven separats de la seva família i es van trobar sols a França. Eren originaris de totes les regions d'Espanya, de tots els punts cardinals. A casa nostra, mentre jo era amb ells, foren ben rebuts tots, vinguessin d'allà on vinguessin. Per a mi, a França, tots eren espanyols.

Abans que arribés l'hivern, al si de la col·lectivitat, es necessitava fer llenya per tal de poder-nos escalfar. Un any vam anar a fer-la a Malpartit. Amb el meu cosí Miquel havíem anat a aquest poble veí a caçar ocells amb bastons sucats i lligats dalt dels arbres. El cas era que s'havia de fer caure els arbres, alzines, i després tallar-les. No recordo si aquestes alzines s'havien comprat o si pertanyien a algú de la col·lectivitat. El mitjà més ràpid per fer-ho era la dinamita, utilitzada una mica inconscientment, i, per tant, es carregava més que menys. N'hi havia un, de malnom Pelut, que tenia dificultats per córrer ja que estava una mica gras. Doncs, com si ho féssim expressament, els trossos de llenya sempre anaven cap a ell, això que ja procurava posar-se lluny i darrere d'un arbre.

Malgrat la seriositat de l'operació, tots els participants rèiem, rèiem a cor què vols.

Recordo també una altra expedició en cerca de llenya, aquesta més important o de més envergadura que l'anterior. Havíem de portar la llenya de Castelló de Farfanya amb quatre carros estirats per mules i matxos. En aquesta expedició hi varen participar una dotzena d'homes i jo. Podia considerar-me un privilegiat, ja que era l'únic noi d'aquesta edat. Aquell dia concret vam sortir molt d'hora de la quadra, el responsable de la qual era el Muxeris. L'expedició va durar una setmana, tal i com estava previst. Va ser el desplaçament més llarg que havia fet; mireu com ha canviat el món! Aquí no es va emprar la dinamita. Tota la feina es feia amb la destal i el magall. La meva feina consistia a treure i amuntegar les branques tallades.

El programa de la jornada era aixecar-nos a la matinada, dedicar-nos a una higiene mínima, prendre cafè o alguna cosa que s'hi assemblava i esmorzar. El plat estrella de totes les menjades era la sopa escudellada.

El Parro era l'encarregat de fer el menjar, i prou bé que se'n sortia! Elaborava els menús segons les seves possibilitats i les provisions de les quals disposava, totes elles provinents de la col·lectivitat. En temps de gana, mai és la gent que viu al camp aquella que més sofreix la fam. Algun avantatge deu tenir viure-hi, no?





La feina la teníem allà mateix, per això els homes s'hi posaven quan volien. S'encarregaven de talar els arbres i carregar la llenya als carros. A la nit, cansats, tots dormíem sota les borsasses, les mateixes que fèiem servir a l'hora de trillar. Això se'n diu multiusos!

Quan la feina estigué acabada, abans de marxar, ens van regalar amb un extra. Va ser llavors que me'n vaig adonar que encara no era un home com els altres i que havia de passar encara un bon temps per arribar-hi. L'extra va consistir a fer una menjada una mica millor, prendre cafè i una copeta, acompanyar-ho tot d'una cigarreta i acabar anant al cinema.

Recordo perfectament el títol de la pel·lícula que vàrem anar a veure: *La hija de Juan Simón*. Fa un temps, vaig sentir la cançó del film a Ràdio Cagnac i em vaig apressar a gravar-la com a record.

La barreja de la copeta i la cigarreta em va ser explosiva i vaig vomitar el succulent extra. Però aquest malestar va continuar durant tot el passí de la pel·lícula. Juro de no tornar-me a emborratxar i a partir d'aquell fet vaig decidir tornar a l'aigua fresca que bevíem a galet dels sillons.

Reprement els esdeveniments històrics, el dia 2 de novembre de 1937 els avions nacionalistes van bombardejar Lleida. Des d'Alpicat podíem veure el castell de Lleida perfectament i la gent ens vam posar com si estiguéssim a les llotges per veure aquell espectacle, el qual no va tenir res per a riure, ja que el combat va fer més de dues-centes víctimes.

Jo no sabia que hi havia objectius militars a Lleida. Però me'n vaig assabentar!

El combat aeri es desenvolupava entre el poble i Lleida. Els avions es perseguien, canviaven de direcció, pujaven, baixaven, no faltava de res, acompanyat de la crepitació regular de les metralladores! L'acció tenia lloc molt a prop, les bales no passaven gaire lluny. El combat va durar una bona estona. En cap moment vaig veure caure cap avió, ni tant sols tocat.

El meu segon oncle per part paterna, pare del meu cosí Isidre, va tenir la missió, durant la guerra, d'identificar i informar a l'autoritat superior quan albirava avions. La seva talaia era el lloc més alt del poble, el campanar, i s'ajudava d'uns binocles. Una vegada vaig anar a veure'l al seu lloc de vigilància.

També recordo que durant el temps que vam estar al poble encara hi havia la figura del sereno, passant pels carrers de nit, amb el seu manat de claus anunciant les hores. Per fer-lo acudir havies de trucar les mans. El seu fill Antoni pertanyia a la colla de l'aventura de l'ànec. Es va expatriar a França també. Un dia



em va escriure, quan jo també hi vivia, i em va explicar que els alemanys l'havien capturat i deportat al camp de concentració de Mathausen, on no ho havia passat gaire bé, i que aquest fet li havia repercutit en la seva salut. Després d'aquestes notícies no n'he sabut res més. Encara és en aquest món? D'això ha passat més de seixanta anys! Va haver-hi uns vint mil deportats espanyols durant la guerra, aviat es diu!

Feia alguns dies que regnava al poble un ambient poc usual, la gent estava inquieta, nerviosa, angoixada. De tant en tant, homes esparracats passaven difonent notícies alarmants. Això no presagiava res de bo. Finalment, es va prendre la decisió de marxar a França cap a final de març. Era l'any 1938. Segons deia la gent, aquest país, França, estava tan a prop..., i en canvi jo el vaig trobar tant lluny!

La vigília de la partida la gent preparava l'equipatge, que consistia en allò que cadascú podia transportar. Els responsables es devien posar d'acord sobre el que s'havia d'endur.

L'endemà al matí els que estaven disposats a marxar es van ajuntar a la quadra, on jo vaig deixar tants bons records. I també vaig deixar algun tros de dent, quan un dia vaig saltar al fenc i els genolls es van flexionar més del que calia... Però la meva impressió era que acabava de viure un període feliç de la meua vida, d'aquells que deixa empremta.

Alguns van acudir a dir-nos adéu. Potser dubtaven del nostre èxit en l'empresa, potser els faltava el coratge de deixar-ho tot. No ho sé, però en conec algun que se'n va penedir.

Quan tots estàrem preparats el comboi es va posar en marxa. Hi devia haver, més o menys, una dotzena de carros, i amb la velocitat que els caracteritza teníem el temps d'admirar el paisatge.

De casa a la frontera ens separava 170 o 180 km. Cada dia en fèiem uns 20 km, potser alguns més, però no fa falta ser gaire espavilat per esbrinar el temps que vam emprar en el viatge.

El nostre comboi no estava sol. Des que el front reculava, altres viatgers havien pres la mateixa decisió que nosaltres. Tots teníem les mateixes raons i el mateix objectiu.

La nostra primera parada va tenir lloc a Cubells; no ho oblidaré mai. Molta gent ja s'hi havia aplegat. Va ser la nostra primera nit d'èxode dormint a la serena.

En tots els llocs hi havia foc petits, cal tenir en compte que al mes de març les nits són encara fresques.

Tots fèiem el mateix: preparar el menjar. Els homes es van adonar que una vaca vagava per aquells paratges. Van decidir matar-la. Aquell dia el plat fou ben ple de carn vermella, i no se'n menjava cada dia en aquell temps!

Amb això no puc pas dir que passes gana, ni a Espanya ni a França. La carn tampoc és imprescindible a cada menjada!

Al dia següent el comboi va tornar a posar-se en marxa, cap a Puigcerdà, la frontera. Era la nostra obsessió, com si d'ella depengués la nostra salvació. Abans d'arribar a aquesta ciutat, hi ha una vall anomenada Pla de Malamort, en la qual transcorre el riu Segre, el qual costejàvem gairebé sempre. En aquesta vall ja hi havia molts xalets, sobretot a mesura que ens anàvem apropant a Puigcerdà. Els rumors deien que pertanyien a francesos.

Apart del sostre i les parets tot estava destruït. El terra estava cobert de tota mena de restes. Va ser allí on vam decidir parar. Quant de temps vam ser-hi exactament? Jo calculo que unes dues setmanes. A la frontera no deixaven passar, ni en aquell moment ni durant alguns mesos després.

Mentre estàvem allí aturats, els franquistes van bombardejar la ciutat. Fins aleshores



únicament havíem vist de lluny el bombardeig de Lleida i el combat aeri. Ara vèiem perfectament els avions, i fins tot com es desenganxaven les bombes de davall les ales dels avions. Ignoro la quantitat de víctimes, fins i tot, si n'hi va haver alguna.

El nostre ramat, que estava en llibertat, embogit de por pel soroll, es va dispersar. Vam tenir una feinada a tornar-lo a reunir de nou. Aquesta peripècia hagués pogut tenir conseqüències molt més greus. La vall, precisament en aquells moments, no estava deserta.

El meu pare, amb d'altres, marxava sovint i es quedava de dos a tres dies fora. M'havia ensenyat que amagava la seva pistola davall una pedra. No era la mateixa que abans, l'havia canviat, no era cap de les que havia vist per casa. Era del mateix calibre que la parabellum, però més compacta.

No vaig saber mai on anaven, ni perquè marxava desarmat, ja que no era el seu costum. Passaven a França? Tornaven endarrere per saber la posició del front? El fet de marxar sense arma em fa pensar que és la primera suposició.

He tingut l'oportunitat de retornar a Puigcerdà; encara hi ha estralls visibles. Vaig ser-hi unes dues hores i encara que vaig intentar trobar persones de certa edat, susceptibles d'informar-me sobre la data exacta del bombardeig, cap de les que vaig preguntar em va saber donar raó, ja que eren foranes.

La frontera restava hermèticament tancada i era necessari prendre l'única decisió viable, i aquesta era anar més lluny.

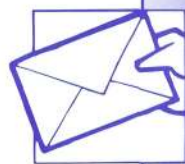
Abans de marxar un altre cop, la col·lectivitat va haver de dir adéu al ramat que portàvem: vedelles, vaques, porcs. Tot es va quedar allí, vam carregar el mínim.

Vàrem prendre el tren per primer cop, cap a Barcelona. Ens vam trobar amb quatre famílies del poble: la dona del Gessé amb els nens; la del Ratolí, també amb els nens; la Carmeta, que era filla del guarda del canal, i la Pepita del Pellisé, que era tia d'una neboda casada amb el meu cosí Peret. No arribàvem a la trentena.

A casa del meu cosí Peret, casat amb la Teresina, és on habitualment fem estada quan venim a Alpicat. Procurem tornar cada any i reviure llocs i memòria!

Continuarà

Isidre Ibars





# Cap de setmana a la Rioja

És una de les comunitats autònomes més petites, solament té 5.045 km<sup>2</sup>.

Deu el seu nom a una antiga comarca travessada pel riu Oja, situada a l'extrem occidental del que fins 1982 fou la província de Logroño.

Petita, però amb molts atractius des del punt de vista turístic: senderisme, pesca esportiva, pobles i racons pintorescos, un important i ric patrimoni monumental amb castells, monestirs, ponts històrics, esglésies romàniques i edificis notables arreu. A la capçalera, els monestirs de Suso i Yuso per allò de ser el bressol de la llengua castellana.

El Camí de Sant Jaume la travessa de banda a banda. A Logroño coincideixen el Camí francès i el Camí de l'Ebre, que puja des de Deltebre i s'uneix a Saragossa amb el Camí català, que des de Perpinyà passava per Lleida o no segons els moviments de frontera que va tenir la dominació àrab.



*Bodegues Ysios (Laguardia) de Santiago Calatrava*

No obstant l'anterior, els tòpics del turisme a La Rioja són el vi i la gastronomia. Els darrers anys s'ha desenvolupat el que s'anomena turisme enològic o enoturisme: visites a bodegues, cursos de tast, spa de vi, allotjament en hotels temàtics, museus del vi...

És molt més que un producte, és una cultura molt present en tota la societat riojana i enlloc tant com a Haro, la capital vinícola, on es concentren la majoria de les famoses bodegues.

Pel que fa a la gastronomia, conserva receptes molt lligades als productes de l'horta de l'Ebre i a les carns que es produeixen a les verdes pastures de les serres del sud. El peix, com el

bacallà o la truita, el trobareu a la majoria de les cartes dels restaurants. Junt a aquesta cuina trobareu la que ha anat emergint per la influència de la cuina basca i navarra tant pel que fa a peixos com a carns. No obstant això, la cuina tradicional riojana continua mantenint-se en primera línia tant pel que fa a aperitius, com plats i postres.

L'objectiu del viatge és fer-ne un tast de tot plegat dins d'un triangle format per Haro, Sto. Domingo de la Calzada i Logroño. Com pot arribar a ser una mica dens, la proposta és sortir de viatge ja el divendres per la tarda per tal de tenir tot el dissabte lliure.

Una altra proposta és utilitzar la xarxa de cases rurals per descansar. En destacó un parell (a pobles pintorescos prop d'Haro) en dependència si aneu en colla més o menys nombrosa o de si feu la reserva amb mes o menys anticipació.

Per cert, malgrat que pugueu arribar a llogar totes les habitacions de cop i, per tant, tota la casa com aquell qui diu, solament llogueu les habitacions, per tant podeu gaudir de tota la mena de comoditats que comporta tenir la clau, però no hi ha cuina!

Això sí, si voleu tindreu esmorzar a preu econòmic servit pels propietaris, que també endreçaran l'habitació. I una altra cosa important: per a la reserva s'ha de fer paga i senyal d'aproximadament la meitat de la despesa quant a habitacions, no quant a esmorzar.



*Casa Rural Los Colmenares*

Per si de cas, us deixo aquesta adreça d'internet; mai se sap:  
[http://www.lariojaturismo.com/alojamiento\\_rural/index.php](http://www.lariojaturismo.com/alojamiento_rural/index.php)

## DIVENDRES

Sortida a les 5 de la tarda, per exemple. Parada passat Saragossa en direcció a Logroño per l'autopista AP 68 (Àrea de Servei de Sobradiel). 2 hores de viatge si fa no fa.

### **Possibilitat A.** Continuar fins a **Cuzcurrita del Río Tirón.**

Sortida 9 de la AP 68 (Haro) – Prendre direcció Casalarreina – Tirgo – Cuzcurrita.

Arribada a Cuzcurrita a les 21.30 aproximadament. Total 365 km.

És un poblet de 500 habitants. Té un nucli antic amb casones de pedra, algunes d'elles conserven una heràldica important i el notable castell dels Velasco. Ambdós patrimonis porten a preguntar-nos: on estigué la importància històrica d'aquest lloc mig perdut entre turons? La resposta vindrà quan ens moguem diumenge cap a Sto. Domingo de la Calzada.

Al peu del castell, un antic rentador-abeurador i el rabeig del riu que és tot pau arbrada. A l'esquerra destaca un ferm pont de pedra. Junt amb un altre de ferro quasi a ran d'aigua, permeten salvar els desnivells.



*Cuzcurrita*

A la plaça Major, prop de la casa rural (de fet aquí tot és proper), destaca també l'església barroca de Sant Miquel d'estil riojano. Un estil que presenta airosos campanars i façanes curvilínies.

També trobareu quatre bodegues per si voleu comprar vi. Si veieu en un balcó o finestra *vino cosechero*, vol dir que en aquella casa venen part del vi que es reserven de la seva collita. Embotellat, a voltes sense etiqueta, és un vi jove sense moltes pretensions, però natural i amb un preu equilibrat. No tenen cap inconvenient a deixar-vos-el tastar. Si us agrada bé, i, si no, també.

#### Per descansar:

Casa Rural de Los Colmenares. Pl. Mayor, 9. 4 habitacions dobles. 53 euros habitació i dia.

Esmorzar 3,5 euros. Propietari: Miguel Colmenares. Tel. 941 301 821.

#### Sopar

Asador Akelarre, a l'altre costat del riu. Passeu pel pont de ferro darrere l'església. Cuina riojana i basca: verdura, peix i carn a la brasa. El vi de la casa és força bo. Si us estireu una mica: l'Urbina és d'aquí i la relació qualitat-preu, excel·lent. Tel. 941 301 799.



### **Possibilitat B.** Continuar fins a **Briones.**

Sortida 10 de la AP 68 (Cenicero) – Prendre la N-232 en direcció Haro. A uns 14 km per aquesta agradable carretera trobareu Briones. Arribada a les 21.30 aproximadament. Total 350 km.

Vila d'uns 830 habitants situada sobre un turó al marge dret de l'Ebre de la qual sobresurt la torre de l'església. Posseeix unes boniques vistes de les serres, de la plana i d'altres poblets (San Vicente de la Sonsierra, Davallillo) situats en turons més o menys propers. Al vessant nord de la vila un espectacular penya-segat cau quasi vertical sobre l'Ebre que es va perdent plana avall fent ziga-zagues.



*Briones*

El conjunt urbà conserva les ruïnes d'un castell àrab, muralles i una extensa part antiga amb notables casalots i cases-palau amb balconades de forja, fermes portes de fusta i heràldica, que parla per si sol d'un passat carregat d'història. Tot això fa que la visita-passeig pels seus carrers sigui agradable i molt interessant.

A la plaça d'Espanya o plaça Major, trobareu en un extrem el Palau dels Marquesos de Sant Nicolau. Interessant construcció civil de mitjan del segle XVIII que avui allotja l'Ajuntament.

A l'altre, l'església de Nostra Senyora de l'Assumpció, del mateix estil riojano que la de Santo Domingo de la Calzada, Logroño,